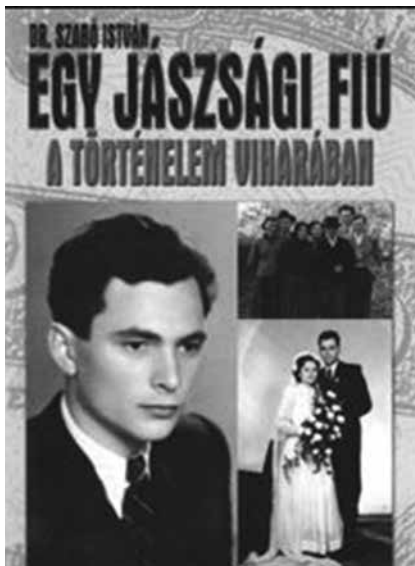

Papp Izabella

SZABÓ ISTVÁN EGY JÁSZSÁGI FIÚ A TÖRTÉNELEM VIHARÁBAN

„Pillanatok alatt elrepült a XX. század, s vele együtt fiatalságom is. Hihetetlen, mennyi történelmi esemény történt eddigi 80 évem alatt.” – írja Szabó István. Életéről, átélt élményeiről mindig szívesen mesélt gyermekeinek, unokáinak. Fiai arra kérték, írja le ezeket a történeteket. Nem könnyen vállalkozott rá, s amikor mégis hozzáfogott, maga is meglepődött, milyen sok már-már elfeledett részlet került elő a gyermekkor, a fiatalság, a szeretett tanári pálya emlékeiből. Mindehhez háttérként a 20. századi történelem szolgált, ami mélyen befolyásolta az egyének és közösségek életét egyaránt. Így szövődött az emlékek sora, melyből összeállt egy vaskos kézirat, amit átadott a fiainak. Igazi meglepetés volt, amikor 2009-ben a 80. születésnapján egy szép kivitelű, gondosan illusztrált kötetben látta viszont a leírtakat.

Az ünneplésre összegyűlt családtagok mindannyian megkapták azt a 235 oldalas kötetet, amiben nyomon kísérhetik egy jászsági fiatal útját a zombi-

kusi tanyától a szegedi tanári pályán át egészen a nyugdíjas éveikig.

A szerző a 27 fejezetből álló kötet nagy részét a család, az útra bocsátó környezet, a gyermekkor leírásának szentelte. Ez alapozta meg azt az értékrendet, erkölcsi tartást, ami mindig biztos eligazodást jelentett élete legnehezebb időszakában is.

Szemléletesen mutatja be gyermekora helyszínét, a Jászberény és Jákóhalma közötti zombikusi tanya és lakóinak életét, mindennapjait. Mindössze három tanya állt ezen a részen, és a várostól a legtávolabbi volt a Szabó családé. A szülők 40 hold földön gazdálkodtak, amelyhez 10-15 holdat béreltként használtak. Ehhez tartozott még a szántó, a diós, és a Neszürben lévő kis szőlő. Édesapja és testvére jól menő gazdaságot működtetett, szakszerű gazdálkodást folytattak, s a korról haladva törekedtek a modernizálásra, gépesítésre is. Kezdetben közösen gazdálkodtak, majd megosztottak, és kettévált a gazdaság.

Meglepően élesen, szinte filmszerűen elevenednek meg a gyermekkor emlékei, a tanya és környezetének képe, a nagyszülők, dédszülők emléke. A tanya, mint írja, távolból szépek látszott, de az élet bizony nem volt itt könnyű. Szabó Istvánék négyen voltak testvérek, és természetes volt, hogy kisgyermekkoruktól részt vettek a tanya körüli gazdasági munkákban, ami a tanulás mellett komoly feladatot, egyben felelősséget is rótt rájuk. A gyakran nehéz munkák mellett a tanyai élet szabadságot, maradandó élményeket is jelentett számukra. Megelevenednek a közös játékok, a halászás, a felnőttek meséivel színesített kukoricafosztások vagy a jákóhalmi búcsú emlékei is.

A szerző leírásából megismerhetjük a családtagokat, így a dédszülők határozott, kemény jellemét, és azt a patriarchális rendet, ami a családban uralkodott. A dédapa amíg élt – 96 éves koráig – a családfő, a gazda volt, minden birtok a nevében szerepelt. A dédszülők a jászberényi, ún. városi házban éltek, ami abban az időben a környező tanyai családoknál általánosnak mondható életformát jelentett. Az idős szülők, nagyszülők a városi házba költöztek, és betegségük esetén a család valamelyik tagja vállalta gondozásukat, ápolásukat. A városi házhoz is tartozott jóság, kert, és a pénteki jászberényi piacnapon árulták a tejet, tojást. Így a városi ház termelő- és eladóhely is volt.

Szeretettel ír az anyai nagyszülőkről, a nagyapa bölcsességéről, akinek tájékozottsága, olvasottsága rá is komoly hatással volt, csakúgy, mint a nagymama jósága, szeretete, vallásossága. Édesapja jó gazda volt, de a gyerekekkel nem sokat foglalkozott, ezt az édesanya jósága és szeretete pótolta. Ő volt a család összetartó ereje, a gyerekek mindenben számíthattak rá – olykor az édesapa akaratával szemben is.

A dolgos hétköznapi megszokott rendjének, az eredményes gazdálkodásnak a háború vetett véget, ami nem kerülte el a tanyát sem. Német és orosz katonák, szökött magyar katonák váltották egymást a tanyán, ahol a szülők etették, bújtatták őket. Bántódásuk nem esett ugyan, de javaik nagy részétől, állatállományuktól „megszabadították” a családot. Jászberény felvonulási területet jelentett Budapest ostromához, és volt, amikor a front egészen közel került a tanyához. A 15 éves fiú – mintha filmet nézne – a háztetőről figyelte a németek és oroszok összecsapását. Megrendítő élményt jelentett másnap a gránátok által széttrancsolt halottak látványa. A család számára bunkert készítettek, ahová veszély esetén menekültek. Húga így emlékezett az egyik alkalomra: *„Mielőtt beléptem [a bunkerbe], láttam a bedöntött vijjogó repülő, benne a børsapkás pilóta arcát is. Nyilván neki is látnia kellett azt a 7 éves gyereket, akire ráeresztette a sorozatot. Utólag ez az eset testesíti meg számomra az okatlan gyilkolást, amit a háború jelentett.”* 1944-ben ideiglenes repülőtér készült a Zsombikuson, és István itt kapott különböző feladatokat. A fiatal fiú a háborús események nagy részét kalandként élte meg. Bár többször is volt életveszélyes helyzetben, inkább csak utólag érezte ennek súlyát.

A háború óriási károkat, veszteségeket okozott a gazdaságban, de nagy erővel igyekezett talpra állni a család. Aztán jött a cserekereskedelem, a feketézés, a súlyos infláció – később a Jurcsek rendszer és a beszolgáltatás terhei. Megváltozott a család élete, egyre inkább elveszítették azt a biztonságot, amit a föld, a munka jelentett egész életükben.

Hogyan alakult ebben a helyzetben Szabó István további életpályája? Kiváló tanuló volt, és a polgári iskola után az osztályfőnök biztatására a tanítóképzőben tanult tovább. Jó osztályközösségre talált, és kialakult az érdeklődése a történelem, földrajz, magyar nyelv és irodalom iránt. Továbbra is kemény munka mellett tanult, a kötelező olvasmányokat például a húga olvasta el helyette. A szülők számára – bár a munka, a föld volt életük értelme – a tudás értéknek számított, és úgy tartották: *„Nem árt egy úr a családban.”* A legidősebb fiú, József továbbtanulása ezért természetes volt, de István számára ez már nem volt ilyen egyértelmű, hiszen a munkáskézre nagy szükség volt a gazdaságban.

A szülők nagy bizonytalansággal, sok félelemmel éltek meg ezeket az éveket. Formálisan kulákklistára kerültek, hiszen a bérelt földdel túllépték a 25 kh-s határt, ezért lemondtak a bérletről. Csak így kaphatták meg a szegénységi bizonyítványt, ami a továbbtanulás egyik feltétele volt. A „kolhozrendszer” egyre inkább fenyegető veszélye miatt – elsősorban az édesanya jó szívének köszönhetően – végül István is továbbtanulhatott. 1949-ben felvették a Pázmány

Péter Tudományegyetem történelem–földrajz szakára. Így a Szabó családban nem egy, hanem két „úr”, két egyetemet végzett fiatal próbált boldogulni az 50-es évek nehéz, ellentmondásos, olykor kegyetlen világában. József jogászként helyezkedett el, Istvánt pedig a pedagógiai pálya vonzotta, ahová azonban jelentős kitérőkkel érkezett meg.

A kötet nagyon fontos fejezete az 50-es évek krónikája, amit nem a szerző, hanem a húga leírásából ismerhetünk meg, hiszen István ezeket az éveket az egyetemen töltötte. Járomi Józsefné Jucika viszont a családdal élte meg ezt a nehéz időszakot, annak számtalan megpróbáltatását. Leírásából pontosan tükröződik, milyen félelmetes megbélyegzést jelentett a kulák szó. Családja ennek peremén ingadozott a föld mennyisége és minősége alapján. Megélték, hogyan alakult ki a földművelő emberek félelme a földtől. A biztos alap, ami évszázadokon át a megélhetés forrásának számított, egyszerre félelmetessé vált, amitől szabadulni kellett. Eladással, megosztással, átíratással – ahogy lehetett. A parasztság 20. századi tragédiáját jelentette, amikor megszűnt a földdel való természetes kapcsolatuk.

A család számára óriási terhet jelentett a beszolgáltatás, az aránytalanul magas adók, a kötelező békekölcsön. Közben szinte mindentől félniük kellett: a finánctól, a vadórtól, a „feketevágásoktól”, amire ha rájönnek, börtön járt volna érte. Ezeken túl pedig a sok hazugság, ami behálózta a mindennapokat. Az átélt megpróbáltatásokat így összegzi: *„Ezek az idők a háborúnál is mélyebb nyomot hagytak bennem.”* Sokak helyzetére jellemzőnek tekinthető megállapítása szüleinél: *„a felszabadulásba csak belefásultak, de az 50-es évekbe belerokkantak.”* 1956 után valamivel könnyebb lett az élet, de jött a téveszesítés, vele a tragédiák sorozata. Az édesapa lelkileg összeroppan, úgy érezte a földdel együtt elvették élete értelmét, és a gondok elől egyre inkább az alkoholba menekült.

A téveszbe kényszerített emberek idővel rájöttek, hogy lényegében könnyebb lett az életük: kevesebb a munka, és nincs felelősség. Kezdték annyira magukénak érezni a „közöst”, hogy természetessé váltak a lopások. Azok a becsületes parasztemberek, akik soha egymástól semmit el nem vettek volna, egészen természetesnek tartották, hogy amit lehetett, vitték haza, ami az erkölcsi értékrend teljes felbomlásához vezetett.

Járomi Sándorné írása azért is nagyon fontos, mert még mindig keveset tudunk arról a rombolásról, amit az 50-es évek, a tévesz-szervezés okozott nem csupán a jól menő gazdaságokat illetően, hanem a lelkekben, emberi életekben is. A mindenüktől megfosztott emberek közül hányan menekültek az italba, olykor az öngyilkosságba, amikor a nehezen megszerzett és évszázadokon át öröklődő földet, állatokat, munkaeszközöket – mindenüket – elveszítették.

A régi világ pusztulásának szomorú jelképe is lehet, hogy a zombékos tanyát lebontották, helyét felszántották.

István közben az egyetemi éveit töltötte, amelynek eseményeit három fejezetben örökíti meg. A tandíjmentesség nagy segítség volt számára, hiszen otthonról csak csomagokkal, étellel tudták segíteni. Ezért fizikai munkát vállalt, rakodással, zsákolással szerzett némi pénzt. Az egyetemen csoportvezetőnek választották. A tanulók és a tanárok közötti kapcsolattartás volt a feladata, ami vezetői képességekre és integráló személyiségre utal.

Az egyetemen olyan meghatározó tanáregyenységeket ismert meg, mint Váczi Péter, Szabó Árpád, Kosáry Domokos, a földrajz területéről Bulla Béla, Láng Sándor, Kéz Andor és mások, akik nagy hatással voltak rá. Különös élményként említi a Molnár Eriknél tett vizsgákat, aki külügyminiszter volt, ezért fegyveres őr kísérette az órákra. Itt élték meg a politikai változásokat, a Rajk-pert, a szerzetesrendek feloszlását. Az egyetem bizonyos értelemben

mégis védettséget jelentett számukra. Felidéződnek a kollégiumi élet élményei, a termelési gyakorlatok, az első udvarlások, barátságok emléke. Élete meghatározó eseményévé mégis az a jászberényi tanítóképzős bál vált, ahol megismerte későbbi feleségét, akiben igazi társra lelt.

1953-ban kapta meg a diplomáját, és joggal gondolhatta, hogy egyenes út vezet majd élete céljához, a tanári pályához, hiszen felvették a jászberényi Lehel Vezér Gimnáziumba. Hamar kiderült azonban, hogy a hatalomnak más terve van vele. Váratlanul – mintegy kitüntetés-ként – a belügyminisztérium állományába helyezték rendőrfőhadnagyi kinevezéssel. Próbált tiltakozni, de a korabeli meggyőző érvek hatására kénytelen volt beletörődni az új helyzetbe. Testvére ebben az időben a Budapesti Rendőrkapitányságon dolgozott jogászként. Már az ő felvételekor bizonyára alapos megfigyelést, környezettanulmányokat végeztek, és mindent tudtak a családról. A jó tanuló, jó kiállású István esetében úgy ítélték meg, hogy a kevésbé tehetséges munkásokaderek mellett szükség van a felkészült parasztszármazású fiatalokra. Számára azonban annyira idegen volt ez a világ, hogy kezdettől mindent megtett a leszerelés érdekében.

1954-ben kétévi udvarlás után feleségül vette Váczi Mária Zsuzsannát. Nagy szeretettel ír feleségéről, aki szintén pedagógus volt, emellett pedig a szeretetteljes és nyugodt háttérrel biztosította férje, majd két gyermekük számára. *A mi családjunk* című fejezetben örökíti meg közös életük kedves emlékeit, az otthonteremtést, a gyermekek, majd az unokák érkezését, a család kiteljesedését.

A házasságkötés évében költöztek Szegedre, ahol rendőr tiszthelyettesi iskolába nevezték ki igazgatóhelyettesnek. Több kérelem, személyes utánajárás után 1956-ban hozzájárultak a leszereléséhez. Végre elkezdődhetett az a pálya, amire mindig is készült!

Szegeden először nevelőotthonban tanított 12-18 éves fiúkat. 1957-ben került a Ságvári Gimnáziumba, ami a József Attila Tudományegyetem gyakorló gimnáziuma volt, s ez lett a munkahelye egészen a nyugdíjazásáig, ahol kibontakozhatott igazi hivatása. Felesége ugyanabban az épületben, a gyakorló általános iskolában tanított. A tanítás élményei, a tanári pálya sok öröme, sikerélménye és gondjai egyaránt jelen vannak írásában. Jól érzékelhető, hogy nem csupán a tananyagot tanította, de személyes példájával nevelte is a diákokat. Szorgalmát, elhivatottságát jelzi, hogy 1962-ben ledoktorált, amire senki nem kötelezte. Ennél azonban fontosabb volt számára a tanulók és tanártársai tisztelete és szeretete, amit mindvégig érezhetett. Maga is sokat tett ezért, természetesnek tekintette, hogy a diákoknak és a tanároknak egyaránt segített mindenben. Jászsági kötődését azzal is kifejezte, hogy mindig támogatta az iskolába jelentkező jászsági diákokat.

„Örökös igazgatóhelyettesként” 31 éven át látta el ezt a tisztséget, miközben lényegében az iskolát vezette. Ha belép a pártba, lehetett volna igazgató, de sosem törekedett karrierre, a tanítás volt fő célja. Egyik módszere ma is példa lehet: félévben egyszer a tanuló felelősor nemet mondhatott, ami csökkentette a számonkérés miatti szorongást. Az értelmetlen utasítások ellen a diákok és tanártársai érdekében mindig határozottan kiállt, ugyanakkor nem jelentettek kivételt számára a „kádergyerekek” sem. Az igazságosság mellett konfliktusokat is felvállalva a szókimondás jellemezte, amiből bizonyára felkészültsége miatt nem lett komolyabb gondja.

A tanítás mellett sokrétű feladatokat végzett. Volt érettségi elnök, diákcsera programokat, hangulatos nevelői kirándulásokat szervezett, fél évig egyetemen is tanított, miközben pedagógiai segédanyagokat készített. Külön fejezetben ír a szakmunkások egyetemi előkészítő tanfolyamáról (SZET), amellyel a hatalom a munkás-paraszt számarányt kívánta növelni a

felsőoktatásban. Erdeményes és sikeres pályáját több kitüntetéssel is díjazták. Már fiatalon, 1962-ben megkapta a pálya legnagyobb elismerését, *Kiváló Tanár* kitüntetést vehetett át a parlamentben.

Amikor 1991-ben feleségével egy időben nyugdíjba vonult, így összegezte pályáját: „*Az élet kárpótolt bennünket a gyermekkori nehézségeink miatt. Jó egészségben és megelégedve telnek – nagyon gyorsan – a napok, hónapok és évek.*”

Szabó István (1927–2018) emlékeiből egy rendkívül életszerű és sok tekintetben tanulságos családtörténet született, amelyben a 20. század számtalan fordulata, nehézsége és tragédiája is tükröződik. Közvetlen, természetes hangon, könnyed stílusban írott munkája nem csupán a család, de szélesebb olvasóközönség számára is értékes és érdekes olvasmány lehet. Bár maga átlagosnak tekinti életpályáját, úgy véljük, több tekintetben inkább rendhagyó volt. Már az is különleges, hogy a kulák megbélyegzés határán egyensúlyozó család két tagja is egyetemen tanult, az pedig még inkább, amikor váratlan fordulattal a belügyminisztériumba került. Sokan szívesen vállalták volna az ebből adódó előnyöket és karrierlehetőséget, ami előtte is nyitva állt. Ő azonban szabadulni akart a számára idegen világtól, ami abban az időben felért egy komoly lázadással. Külön rejtély – talán rendszerhiba, talán az éberség hiánya –, hogyan sikerült mindvégig elkerülnie, hogy elveit feladva belépjen a pártba.

Szabó István számára a valódi karriert az jelentette, hogy azt tette, amit igazán szeretett: pedagógus volt a szó legnemesebb értelmében. Emellett pedig a családjának élő, elégedett és boldog ember – és ez a legtöbb, amit elérhet valaki. Láta gyermekei, unokái előrejutását, érezhette szeretetüket és tiszteletüket, ami e kötet megjelentetésében is megnyilvánult. Emlékeinek leírásával ösztönzést kívánt adni családjának is: „*Bízom benne, hogy írásom indíttatást ad arra, hogy utódaim is írjanak hasonló családtörténetet, és így több emberöltő anyaga állhat össze. Ha így lesz, azt szeretném, ha azokban az írásokban már nem szerepelne a sok szenvedés, főleg a háború.*”

Elmondható, hogy a Zsombikusról indult jázsági fiú megállta a helyét a történelem viharában, és biztosan haladt életcélja felé, amit becsülettel ellátott. Azzal, hogy leírta emlékeit, a saját élettörténete mellett magát a történelmet hozta emberközelbe, ami ezáltal sokkal inkább átélhető, megérthető, mint bármely tudományos értekezésből. Visszaemlékezését olvasva Pekár István szép gondolatát érezzük megvalósulni: „*Valahol a lelünk mélyén sok-sok régi történet pihen megszépülve, mesévé nemesedve. Merjünk emlékezni, és meséljük tovább gyerekeinknek, unokáinknak, mert amit ők megjegyeznek, az tovább él, a velünk haló történet pedig végleg az anyázaté lesz.*”

Joggal remélhetjük, hogy lesz majd követője a családból és a tágabb közösségből egyaránt.

Szabó István: Egy Jázsági fiú a történelem viharában – zsombikusi családtörténet. 2009. 235 oldal, fekete-fehér fotókkal. Családi kiadás.

Az Évkönyv kiadója – a Jászsági Évkönyv Alapítvány – hálásan
megköszönve az eddigieket, továbbra is szívesen fogad felajánlásokat
és várja újabb támogatóit.

(Adószámunk: 18821725-1-16, számlaszámunk 11745035-20009362)